

İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı Mecmau'l-fıkhi'l-İslâmî'nin 1988 yılında Cidde'de yaptığı dördüncü dönem toplantısında konu etrafıca ele alınmış, yapılan müzakereler sonunda özel mülkiyetin dokunulmazlığının dinî bir esas, malın korunmasının da dinin beş temel amacından biri olduğu hatırlatılarak istimlâkin şu şartlara riayet edilmek kaydıyla dinen câiz olacağına karar verilmiştir: 1. Taşınmazın istimlâki emsal değerinden az olmamak üzere bilirkişinin takdir edeceği âdil ve peşin bir bedel karşılığında olması; 2. İstimlâk kararının devletin yetkili organlarından alınması; 3. İstimlâkin yol, köprü, mescid gibi genel bir zaruret veya o ölçüde genel bir ihtiyaca binaen kamu yararı için olması; 4. İstimlâk edilen taşınmazın istimlâk amacı dışında bir maksat için kullanılmaması ve zamanı gelmeden istimlâke gidilmemesi (*Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, IV/2 [1408/1988], s. 1797-1798).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Dâvûd, "Harâc", 39; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *el-Emvâl*, Kahire 1975, s. 372-385; Ezrakî, *Ahbârü Mekke* (Melhas), II, 68-69; İbn Zencûye, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. Şâkir Zîb Feyyâz), Riyad 1406/1986, II, 659-674; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 68; Mâveridî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Beyrut 1405/1985, s. 205-206; Serahsî, *el-Mebsûf*, XXIII, 203; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hükmîyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), s. 297-311; İbn Receb, *el-Kavâ'id* (nşr. Tâhâ Abdurrahûf Sa'd), Kahire 1392/1972, s. 72-73; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), IV, 379; *Mecelle*, md. 21, 26, 30, 1216; *Düstur*, Birinci tertip, İstanbul 1289, II, 338-339; Hüseyin Hüsnü, *Arazi Kanunnamesi Şerhi*, İstanbul 1310, s. 4; Reşid Paşa, *Rûhu'l-Mecelle*, İstanbul 1328, VI, 162-165; Abdüsselâm Dâvûd el-Abbâdî, *el-Milkiyye fi's-şer'iati'l-İslâmiyye*, Amman 1974, II, 331-398; Tuluhi Sönmez, "Kanunlaştırma Uygulamaları", *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, Ankara 1982, II, 174; Muhammed Sellâm Medkûr, *el-İbâha 'inde'l-uşûliyyin ve'l-fukahâ*, Beyrut 1984, s. 358-368; Abdullah b. Abdülaziz el-Muslih, *Kuşûdû'l-milkiyyeti'l-hâşşa*, Beyrut 1408/1988, s. 453-469; Sa'd Muhammed Halîl, *Nez'u'l-milkiyye li'l-menfa'ati'l-âmmeye beyne's-şer'î ve'l-kânûn*, Kahire 1993; Hacı Mehmet Günay, *İslâm Hukukunda Kamu Malları* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 114-116; Abdülaziz b. Muhammed Abdül-mün'im, "Meşrû'iyetü istimlâki'l-âkâr li'l-menfa'ati'l-âmmeye", *Mecelletü'l-buhûşî'l-İslâmiyye*, IV, Riyad 1403, s. 259-267; Abdullah Muhammed Abdullah, "Intizâ'u'l-milkiyye li'l-maşlahati'l-âmmeye", *Mecelletü mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, IV/2, Cidde 1408/1988, s. 915-946; Yûsuf Muhammed Kâsım, "Intizâ'u'l-milkiyye li'l-menfa'ati'l-âmmeye", a.e., s. 947-965; Mahmûd Şemmâm, "Intizâ'u'l-mülk li'l-maşlahati'l-âmmeye", a.e., s. 1009-1095; Muhammed Hâc en-Nâsir, "el-İslâm ve intizâ'u'l-mülk li'l-maşlahati'l-âmmeye", a.e., s. 1097-1778; "el-Kârâr", a.e., s. 1797-1798.

HAMZA AKTAN

İSTİMNÂ

(الاستمنا)

Cinsel ilişki dışında bir yolla tatmin olmayı ifade eden terim.

Sözlükte "meniyi dışarı çıkarmayı istemek" mânasına gelen *istimnâ* kelimesi, terim olarak cinsel ilişkide bulunmaksızın meniyi dışarı çıkarmayı ve cinsel doyuma (orgazm) ulaşmayı anlatır. *İstimnâ*, genel anlamda kişinin eliyle cinsel doyuma ulaşmasını yahut bakmak, düşünmek, sür-tünmek gibi bunu sağlayan her türlü davranışı kapsamakla birlikte daha çok el ile tatmin (mastürbasyon) karşılığında kullanılır.

İstimnânın fikhî hükmü, eylemin bizzat kendisi ve ibadetlere etkisi olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Başta İmam Mâlik ve Şâfiî olmak üzere fukahânın çoğunluğu, eşlerin dışında herhangi bir cinsel tatmin yolu arayanları haddi aşan kişiler olarak niteleyen âyete (el-Mû'minûn 23/5-7) ve, "Sizden evlenme çağına gelip de buna güç yetirenler evlensin, evlenmeye imkân bulamayanlar ise oruç tutsun" (Buhârî, "Nikâh", 2) hadisine dayanarak *istimnâyı* haram saymışlardır. Bu âlimler ayrıca, tövbe etmedikçe kıyamet günü Allah'ın yüzüne bakmayacağı ve temize çıkarmayacağı bildirilen yedi zümreden birinin de "eliyle evlenenler" (*istimnâ* yapanlar) olduğunu bildiren hadisle (İbn Kesîr, III, 239; Müttakî el-Hindî, XVI, 90-91), "Eliyle evlenen lânet olunmuştur" hadisini delil gösterirler. Fakat bu hadislerden ilkinin bir anlamda zayıf (garîb), ikinci rivayetin ise asılsız olduğu belirtilmektedir (Ali el-Kârî, s. 376; Aclûnî, II, 449). Çoğunluğun bu görüşüne karşılık kendisinden nakledilen bir rivayette Ahmed b. Hanbel, *istimnâyı* hacamatta olduğu gibi vücuttaki bir fazlalığı atmak şeklinde değerlendirerek câiz görmüş, İbn Hazm ise kişinin cinsel organına dokunmasının mubah olduğunu, buna cinsel tatmin niyetinin eklenmesinin de harama yol açmayacağını ifade etmiştir. Ancak bu âlimler de *istimnâyı* edep ve nezâhete aykırı görerek mekruh saymışlardır.

Özellikle Hanefîler ve Hanbelîler, kişinin kendi kendisini uyarıp cinsel tatmine ulaşmasını haram sayarken normal olarak cinsel duygusu baskın gelen ve bundan dolayı sıkıntıya düşecek veya sağlığı etkilenecek olan bekârla eşiyile ilişki kurma imkânı bulamayan evlilerin *istimnâ* yapmalarında sakınca görmemişlerdir.

Hatta zinaya sapma korkusunun bulunması durumunda daha hafif bir günah olması sebebiyle bunun gerekli olduğu belirtilmiştir (Kâdîhân, I, 46; Takıyyüddin İbn Teymiyye, I, 73; Buhûtî, VI, 125; İbn Âbidîn, II, 399; IV, 27). Nitekim bazı sahâbî ve tâbiîlerin *istimnâyı* câiz gördükleri, savaşa çıktığında buna başvurulduğu ve zinadan korunmaları için gençlere tavsiye edildiği nakledilmekte (İbn Hazm, XI, 392-393; M. Ravvâs Kal'acî, bk. bibl.), fakat buna zaruret durumunda başvurulması ve alışkanlık haline getirilmemesi gerektiği de belirtilmektedir.

İstimnânın kendisinde olduğu gibi ibadetlere etkisi konusunda da erkek ve kadın aynı hükümlere tâbidir. Ancak kadınlarda meni bulunmadığından cinsel doyuma ulaşılmasıyla *istimnâ* hükmü sabit olur. *İstimnâ* erkekte meninin akması, kadında orgazmın gerçekleşmesi halinde gusûl yapmayı gerektirir. Aksi takdirde gusûl gerekmez ve bunun ibadetlere de bir etkisi yoktur. Cinsel ilişkide olduğu gibi *istimnâ* da belirli bir süre bazı arzu ve isteklerden uzak kalmayı gerektiren oruç, itikâf, hac ve umre gibi ibadetlerin geçerliliğine engel teşkil eder. *İstimnânın* gerek bu ibadetleri iptali gerekse bunun sonuçlarıyla ilgili olarak fukahânın ortaya koyduğu görüş ve değerlendirmeler temelinde *istimnânın* cimâ sayılıp sayılmayacağı veya ne ölçüde sayılacağı hususuna dayanmaktadır. Elle yapılan *istimnâ* Mâlikî, Şâfiî, Hanefî ve Hanbelî fakihlerinin oluşturduğu çoğunluğa göre orucu bozar. Bazı Hanefî fakihleri ise cinsel ilişki sayılmayacağı için bunun orucu bozmayaacağını söylemişlerdir. Öte yandan fakihlerin çoğunluğu, bu durumda yalnızca o günün orucunun kazâ edileceğini belirtirken Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete ve Mâlikî mezhebindeki kuvvetli görüşe göre kefâret gerekir. Bütün mezheplere göre *istimnâ* itikâfı bozar. Mâlikîler *istimnânın* hac ve umreyi bozduğunu, kazâ ve kefâret gerektirdiğini söylerken diğer mezhepler bunu bir ihram suçu sayar ve sadece ceza kurbanı kesilmesini zaruri görür.

Bakmak suretiyle meni gelmesi Mâlikî, Hanbelî mezhepleriyle Şâfiî mezhebinde zayıf bir görüşe göre orucu bozar ve diğerlerinin aksine Mâlikîler'e göre kazâ değil kefâret gerektirir. Hanefî fakihlerine ve Şâfiî mezhebindeki kuvvetli görüşe göre ise orucu bozmaz. Düşünmek suretiyle meni gelmesinin hükmü Hanbelîler'in dışındaki mezheplerde bakmanın hükmü

gibidir. Hanbelîler ise düşünme sonucu menî gelmesinden dolayı orucun bozulmayacağına belirtmişlerdir. Bakmak ve düşünmek sonucu menî gelmesi Hanefî ve Şâfiî fakihlerine göre itikâfı bozmazken Mâlikî ve Hanbelîler'e göre bozar. Kasten ve devamlı olarak bakma ve düşünme neticesinde menî gelmesi Mâlikî fakihlerine göre hacı bozar, diğer mezheplere göre ise bozmaz. Yalnız Hanbelîler bakmak suretiyle menî gelmesinde fidye vermeyi vâcip görmüşlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Nikâh", 2; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, XI, 392-393; Kâdihân, *el-Fetâvâ*, I, 46; İbn Kudâme, *el-Muḡnî* (Herrâs), III, 113; Kurtubî, *el-Câmî*, XII, 105-106; Nevevî, *el-Mecmû*, II, 139; VI, 322; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-küb-râ*, Kahire 1385/1965, I, 73; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 239; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-um-mâl*, XVI, 90-91; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, I, 430-431, 452, 522; IV, 144; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971, s. 376; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ*, V, 188; VI, 125; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 14, 204-205, 213, 244; Ac-lûnî, *Keşfû'l-hafâ*, II, 449; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Serḥi'l-kebir*, Kahire 1328, I, 529; II, 68; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), II, 399; IV, 27; Abdülkerim Zeydân, *el-Mufaşşal fi aḥkâmî'l-mer'e*, Beyrut 1413/1993, V, 49-53; M. Ravvâs Kal'acî, *Mevsû'atü fıkhi 'Abdillâh b. 'Ömer*, Beyrut 1406/1986, s. 115; a.m.f., *Mevsû'atü fıkhi 'Abdillâh b. 'Abbâs*, Mekke, ts., I, 170-171; "İstimmâ", *Mu.F*, IV, 97-102; "İstimmâ", *Mu.F*, VIII, 77-91.

SALİM ÖĞÜT

İSTİNÂF

(الاستئناف)

İlk mahkeme tarafından hükme bağlanan davanın ikinci derecedeki üst mahkeme tarafından yeniden görülmesi (bk. KAZÂ; MAHKEME).

İSTİNÂF

(الاستئناف)

Öndeki cümlede bulunan gizli soruya cevap niteliği taşıyan cümlede "vav" bağlacı kullanılmaması anlamında meânî terimî.

Sözlükte "yeni" anlamına gelen ünûf veya "bir şeyin başı, ucu, burun" mânâsındaki enf kökünden türeyen isti'nâf kelimesi "yeniden başlamak, yenilemek, tekrarlamak" demektir. Meânî ilminde, öndeki cümlelerin gerektirdiği ve bu cümlede gizli bulunan soruya cevap konu-

munda olması sebebiyle takip eden cümleyi arada vav bağlacı kullanmadan ayırmaya istinâf denir. Öndeki cümleye vav ile bağlanmayarak ondan ayrılmış olan ikinci cümle "isti'nâf" ve "müste'nefe" adlarıyla anılır. Açık soru ve cevap cümleleri arasında olduğu gibi gizli soruya cevap konumundaki istinâf cümlesiyle önündeki cümlelerin arası da vav ile bağlanmaz. Diğer bağlaçların kelime ve cümleleri bağlama görevlerinin yanında "ta'kib, tertîb, terâhî, istidrâk, idrâb, tahyîr" gibi anlamlar içermesi, onların söz dizimi içerisindeki kullanım yerlerini belirleme kolaylığı sağlarken istinâfta vav bağlacının sadece bağlama vazifesi görmesi kullanım yerini tayinde güçlük çıkarır. Bu sebeple Abdülkâhîr el-Cürcânî, hâlis bedevîlerle büyük edip ve şairlerin "vav"ın kullanım yerinde isabet edebileceklerini belirtir. "Vavın kullanımı konusundaki zorluğu ve edebî inceliği anlatmak üzere belâgatı, "Vavın kullanılacağı ve kullanılmayacağı yerleri bilmektir" şeklinde tanımlayanlar vardır. Vav bağlacının cümleler arasındaki kullanımıyla ilgili olarak meânî ilminde fasıl-vasıl ve istinâf konuları Arap belâgatının ince ve çetin meseleleri arasında yer alır.

İstinâf gizli sorunun türüne göre üçe ayrılır. İlk cümledeki gizli soru ondaki hükümün ya genel veya özel sebebi hakkındadır veya bunların dışında başka bir şeyle ilgilidir. Şu mısra genel sebeple ilgili istinâfa örnektir: قال لي كيف أنت . قلت عليل ، سهر دائم وحن طويل "Bana 'nasılsın?' dedi, 'hastayım / sürekli uykusuz, devamlı tasadayım' dedim". Bu örnekte "hastayım" cevabından sonra, "Hastalığının sebebi nedir, niçin hastasın?" tarzında hükümün genel sebebiyle ilgili gizli bir soru bulunmaktadır. "Sürekli uykusuz, sürekli tasadayım" cümlesi bu soruya cevap durumundadır.

Hz. Yûsuf'un dilinden ifade edilen şu âyet özel sebeple ilgili istinâfa örnektir: وما أبرئ نفسي إن النفس لأمارة بالسوء (Ben nefsimi güvenemem, şüphesiz ki nefis daima kötülüğü emredicidir [Yûsuf 12/53]). İkinci cümle birinci cümlede gizli olan, "Nefsi temiz, güvenilir olduğu halde acaba Yûsuf nefsinin neden temize çıkaramıyor ve ona güvenemiyor?" şeklindeki özel soruya cevap mahiyetindedir. Özel sebeple ilgili soruya cevap olan istinâf tekitli (إِن), genel sebep hakkındaki soruya cevap durumundaki istinâf ise tekitsiz olur. Çünkü özel sebep tereddüt ve şüphe taşır, bunun pekiştirmelerle giderilmesi gerekir.

Hz. İbrâhîm'in meleklerle konuşmasına dair şu âyet sebeple ilgili olmayan soruya cevap olan istinâfa örnektir: قالوا سلاماً ، قال : سلأمٌ ederiz sana dediler, selâm size olsun dedi [Hûd 11/69]). İkinci cümle, "Melekler Hz. İbrâhîm'e selâm verince acaba o ne dedi?" tarzında sebeple ilgili olmayan soruya cevap durumundadır. Abdülkâhîr el-Cürcânî burada görüldüğü gibi, Kur'an'da aralarında vav bulunmadan ve diyalog tarzında sıralanmış "kâle" (dedi) fiiliyle başlayan diğer cümlelerde de bu tür istinâfın söz konusu olduğu görüşündedir. Hz. İbrâhîm ile onu ziyaret eden insan şekline girmiş melekler (el-Hicr 15/57-58; ez-Zâriyât 51/24-28), Hz. Mûsâ ile Firavun (eş-Şuarâ 26/23-31), As-hâbü'l-karye ile elçiler (Yâsîn 36/13-21) arasında geçen karşılıklı konuşmalar da buna örnek teşkil eder (Delâ'ilü'l-i'câz, s. 240-242).

İlk cümlelerin sonundaki ismin onu takip eden cümlelerin başında tekrar edilmesiyle kurulan cümleler de istinâf cümleleridir: أحسنت إلى صالح ، صالح حقيق بالإحسان (İhsanda bulunasın Sâlih'e / Sâlih ihsana lâyıktır). İkinci cümle birincide gizli, "Sâlih'e niçin ihsan edeyim, o buna lâyıkmıdır?" şeklindeki soruya cevap durumunda olduğu için iki cümle vav ile bağlanmamıştır.

Bazan istinâf cümlesinin baş tarafı atılabilir. Bu durumda atılan kısma delâlet eden bir karîne bulunur. Fiili meçhul okuyan kıraate göre şu âyetinde ikinci cümlelerin (istinâf) başından "يستبحه" (onu tesbih eder) fiili kaldırılmıştır: يستبح له فيها بالغدو والواصل ، رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله (O mescidlerde Allah'a sabah akşam tesbih edilir /... Kendilerini Allah'ı zikretmekten ne bir ticaretin ne de bir alışverişin alıkoymadığı kişiler [onu tesbih eder]). Nûr 24/36-37). Burada hafızın karînesi, öndeki cümlede gizli soruya cevap durumunda olması, dolayısıyla soru konumundaki ilk cümlelerin başında yer alan "يستبح له" (ona tesbih edilir) fiilinin cevap durumundaki istinâf cümlesinin başından düşmüş olan "يستبحه" (ona tesbih eder) fiiline delâlet etmesidir. Çünkü genelde soru da cevabı da aynı fiile şâmil olur.

Kureyş'e akraba olduklarını ileri süren Esedoğulları'nı hicveden Hamâsî'nin şu dizesinde olduğu gibi bazan istinâf cümlesi tamamen kaldırılır ve yerinde kendisine delâlet eden bir cümle bulunur: زعمتم أن إخوتكم قریش ، لهم إلف وليس لكم إلف (Kureyşliler'le kardeş olduğunuzu iddia ettiniz / Onların insanlara sevdinmesi var,